מבחר טקסטים מרקסיסטים
בעריכת חברי ברית הנוער הקומוניסטי הישראלי 2002-2000
בתוספת מבואות, הערות ונספחים

ו. א. לנין

הפרולטריון המהפכני וזכות הלאומים להגדרה עצמית

<u>הערה ביחס לתרגום</u>: בכל מקום בו מופיע בתרגום שם התואר "רוסי" בהטיותיו השונות, נוקט המחבר במקור את שם התואר שתרגומו הישיר אמור להיות: "ווליקורוסי", כלומר מילולית - "רוסי גדול", שהוא המונח הקיים בשפה הרוסית להבדלה בין "הרוסים הגדולים", כלומר בני הלאום הרוסי, לבין "המלורוסים", כלומר מילולית - "הרוסים הקטנים", האוקראינים והבלורוסים. משום הנטייה הלאומנית שהייתה קיימת בימי כתיבת המאמר, לראות את האוקראינים והבלורוסים כ"רוסים קטנים" לא רק כמטבע לשון אלא בפועל, בחיים הריאליים, ולקבע בהתאם לכך את מעמדם הנחות, נוקט המחבר במונח "ווליקורוסי" לתיאור השוביניזם "הרוסי הגדול" כנגד אותם "רוסים קטנים". כיום, מספיק לתרגם בצורה המקוצרת - "רוסי", ואין הדבר גורם לאי הבנה או לשיבוש כוונת המחבר.

המניפסט הצימרוולדי, כמו רוב התוכניות וההחלטות של מפלגות הס.-ד. בשאלות הטקטיקה, מכריז על "זכות הלאומים להגדרה עצמית". פרבלום[1], בעיתון "Berner Tagwacht" מס' 252-253 מגלה דעתו, כי "המאבק למען זכות-ההגדרה-העצמית שאינה קיימת" הוא "מאבק-שווא", ומעמיד *כנגדו* "מאבק-המונים מהפכני של הפרולטריון נגד הקפיטליזם", *בהבטיחו*, כי "אנו מתנגדים לסיפוחים", (הבטחה זו חוזרת ונשנית *חמש* פעמים במאמרו של פרבלום) ולכל מעשי-אונס כלפי לאומים.

תמצית נימוקיו לעמדתו פרבלום היא, שכל השאלות הלאומיות בזמננו, שאלת אלזס-לוריין, השאלה הארמנית וכו', הן שאלות האימפריאליזם, - כי הקפיטל גאה וחרג ממסגרות המדינות הלאומיות, - כי אי-אפשר "להסב את גלגל ההיסטוריה לאחור" אל האידיאל הנושן של מדינות לאומיות וכו'.

נראה, אם נכונים הם שיקוליו של פרבלום.

ראשית, דווקא פרבלום מביט לאחור ולא לפנים, כי בשעה שהוא יוצא למסע קבלת "האידיאל של מדינה לאומית" ע"י מעמד-הפועלים, הרי הוא מכוון את מבטיו אל אנגליה, צרפת, איטליה, גרמניה, כלומר - אל ארצות שתנועת השחרור הלאומי שלהן היא נחלת העבר, ולא אל המזרח, אל אסיה, אפריקה, אל המושבות, ששם מקומה של תנועה זו הוא בהווה ובעתיד. די רק לקרוא בשמן של הודו, סין, פרס ומצרים.

ועוד. האימפריאליזם, פירושו - גידול הקפיטל עד כדי חריגה ממסגרות המדינות הלאומיות, פירושו - הרחבת הדיכוי הלאומי והחרפתו על יסוד היסטורי חדש. מכאן נובעת, בניגוד לפרבלום, המסקנה, שעלינו *לכרוך* את המאבק המהפכני למען הסוציאליזם בתכנית מהפכנית בשאלה הלאומית.

---

[1] שם העט של קרל רדק (Karl Radek)

וכך אנו מוצאים אצל פרבלום, *שבשם* המהפכה הסוציאליסטית הוא דוחה בזלזול תכנית מהפכנית עקבית בתחום הדמוקרטי. ולא מן הנכון הוא. הפרולטריון אי-אפשר לו לנצח אלא על-ידי הדמוקרטיה, זאת אומרת - בהגשימו את הדמוקרטיה בשלמות ובקשרו אל כל צעד של מלחמתו דרישות דמוקרטיות בניסוחן הנועז ביותר. חוסר-טעם הוא *להעמיד* את המהפכה הסוציאליסטית ואת המאבק המהפכני נגד הקפיטליזם לעומת *אחת* משאלות הדמוקרטיה, ובמקרה זה - לעומת השאלה הלאומית. עלינו *לאחד* את המאבק המהפכני נגד הקפיטליזם עם תוכנית וטקטיקה מהפכניים ביחס לכל הדרישות הדמוקרטיות: בנוגע לרפובליקה, למיליציה, לבחירת הפקידים על-ידי העם, לשוויון-זכויות האישה, להגדרה העצמית של הלאומים וכו'. כל עוד קיים הקפיטליזם ניתנות כל הדרישות האלה להגשמה רק באופן יוצא-מן-הכלל ורק בצורה מקוטעת ומסורסת. בהישעננו על הדמוקרטיזם שכבר הוגשם, ובחשפנו את אי-שלמותו במשטר הקפיטליסטי, דורשים אנו את מיגור הקפיטליזם, נישול הבורגנות, כבסיס הכרחי גם לביטול הדלות של ההמונים וגם להגשמתם *המלאה והמקיפה* של *כל* התיקונים הדמוקרטיים. במקצת מתיקונים אלה יוחל עוד לפני מיגור הבורגנות, בקצתם *תוך כדי מהלך* מיגור זה ובקצתם לאחריו. המהפכה הסוציאלית אינה קרב אחד, אלא תקופה של קרבות רבים בכל שאלות השינויים הכלכליים והדמוקרטיים, שיושלמו רק עם נישול הבורגנות. דווקא בשם מטרה סופית זו עלינו לתת ניסוח מהפכני עקבי *לכל אחת* מדרישותינו הדמוקרטיות. ייתכן מאוד, שפועלי ארץ אחת מסוימת ימגרו את הבורגנות, בטרם יוגשם בשלמותו אף אחד מן השינויים הדמוקרטיים השורשיים. אבל אין לשער כלל, שהפרולטריון, בתור מעמד היסטורי, יוכל לנצח את הבורגנות, אם לא יהיה מוכן לכך על-ידי חינוך ברוח הדמוקרטיות העקבית ביותר והמהפכנית-הנועזת ביותר.

האימפריאליזם הוא דיכוי הולך ומתפתח של לאומי העולם ע"י קומץ מעצמות גדולות, זוהי תקופה של מלחמות בין המעצמות למען הרחבתו וביצורו של דיכוי הלאומים, תקופה של הונאת המוני העם על-ידי סוציאל-פטריוטים צבועים, כלומר - על-ידי אנשים, *שבאמתלת* "חופש הלאומים", "זכות הלאומים להגדרה עצמית" ו"הגנת המולדת" מצדיקים ומגינים על הדיכוי שהמעצמות הגדולות מדכאות את רוב לאומי העולם.

לכן צריך עניין זה דווקא לתפוס את המקום המרכזי בתוכנית של הס.ד.: אותה הפרדת הלאומים למדכאים ולמדוכאים, שהיא *מהות* האימפריאליזם ואשר ממנה מתעלמים *בכחש* הסוציאל-שוביניסטים וקאוטסקי. הפרדה זו אינה חשובה מנקודת-ההשקפה של הפציפיזם הבורגני או של האוטופיה הבעל-ביתית על התחרות שקטה של לאומים עצמאיים במשטר הקפיטליזם, אבל היא חיונית דווקא מבחינת המאבק המהפכני נגד האימפריאליזם. ומתוך הפרדה זו נובעת בהכרח ההגדרה *שלנו* ל"זכות הלאומים להגדרה עצמית", ההגדרה הדמוקרטית-העקבית, המהפכנית *והמתאימה* לתעודה הכללית של המאבק הדחוף למען הסוציאליזם. בשם הזכות הזאת, מתוך תביעה להודות בלי צביעות בזכות זו, חייבים הס.-ד. של הלאומים המדכאים לדרוש את חופש ההיפרדות של הלאומים המדוכאים, - כי אם לא כן, תהיה ההודאה בשוויון-זכויותיהם של הלאומים ובסולידריות הבינלאומית של הפועלים רק מלה ריקה, רק צביעות. והס.-ד. של הלאומים המדוכאים צריכים לשים לראש פינה את איחודם וליכודם של פועלי הלאומים המדוכאים עם פועלי הלאומים המדכאים, - כי אם לא כן יהיו בסופו של דבר ס.-ד. אלה בעל-כרחם אנשי-בריתה של *בורגנות* לאומית זו או אחרת, *הבוגדת תמיד* באינטרסים של העם והדמוקרטיה, הנכונה *תמיד*, מצדה היא, לסיפוחים ולדיכוי לאומים אחרים.

דוגמה מאלפת יכול לשמש לנו אופן הצגת השאלה הלאומית בסוף שנות הששים של המאה שעברה. הדמוקרטים הזעיר-בורגנים, שכל רעיון על מלחמת-מעמדות ומהפכה סוציאליסטית זר להם, תיארו לעצמם אוטופיה של התחרות שקטה בין לאומים חופשיים ושווי-זכויות במשטר הקפיטליזם. הפרודוניסטים "שללו" לגמרי את השאלה הלאומית ואת זכות הלאומים להגדרה עצמית, מבחינת התפקידים הבלתי-אמצעיים של המהפכה הסוציאלית. מרכס שם ללעג את הפרודוניזם הצרפתי, הראה את קירבתו אל השוביניזם הצרפתי ("כל אירופה יכולה וצריכה לשבת במנוחה ובדממה תחתיה, עד אשר האדונים בצרפת יעבירו מן העולם את הדלות"... "בשלילת הלאומים הם מניחים, כנראה, שלא מדעת, טמיעת הלאומים בתוך הלאום הצרפתי המופתי"). מרכס דרש את *הפרדת אירלנד* מאנגליה,- "ולו גם יגיע הדבר לידי פדרציה אחרי ההפרדה" - והוא דרש הפרדה זו לא מנקודת-ההשקפה של האוטופיה הזעיר-בורגנית על הקפיטליזם שוחר השלום, לא מתוך "הצדק כלפי אירלנד", אלא מבחינת ענייני המאבק המהפכני של פועלי *הלאום המדכא, כלומר - האנגלי*, כלפי הקפיטליזם. את חירותו של הלאום *הזה* כפתה וסרסה העובדה, שהוא דיכא לאום אחר. בין-לאומיותו של הפרולטריון *האנגלי* הייתה נשארת מליצה של צביעות לולא דרש *הוא עצמו* את הפרדת אירלנד. מרכס, שלא צידד מעולם בזכותן של מדינות זעירות, ולא נטה לפיצול המדינות בכלל, אף לא החזיק בעקרון הפדרציה, ראה כל היפרדות של לאום מדוכא כצעד אל פדרציה, וממילא לא כצעד לקראת פיצול אלא לקראת ריכוז מדיני וכלכלי כאחד, אך ריכוז שהוא על בסיס הדמוקרטיזם. מנקודת-השקפתו של פרבלום היה זה בוודאי מצדו של מרכס

"מאבק-שווא" כשהעלה את הדרישה הזאת להפרדת אירלנד. אבל לאמיתו של דבר, *רק* דרישה זו הייתה נאמנה לתוכנית מהפכנית, רק היא הייתה ברוח האינטרנציונליזם, רק היא הגנה על ריכוז לא *באופן* אימפריאליסטי.

האימפריאליזם של זמננו הביא לידי כך, שדיכוי הלאומים בידי המעצמות הגדולות נעשה לתופעה כללית. על-כן דווקא נקודת-ההשקפה של מלחמה בסוציאל-שוביניזם של לאומי המעצמות הגדולות, הנלחמים עתה מלחמה אימפריאליסטית לביצורו של דיכוי הלאומים והמדכאים את רוב לאומי העולם ואת רוב אוכלוסיית תבל, - דווקא נקודת-השקפה זו צריכה להיות עיקרית, יסודית ומכרעת בתוכנית הלאומית של הס.ד.

נתבונן אפוא במגמות הנוכחיות של המחשבה הסוציאל-דמוקרטית בשאלה זו. האוטופיסטים הזעיר-בורגניים, החולמים על שוויון ושלום בין הלאומים במשטר הקפיטליזם, פינו מקום לסוציאל-אימפריאליסטים. פרבלום, הנלחם בראשונים, נלחם בטחנות-רוח, ובו בזמן מחזק שלא מדעת את ידי האחרונים. מהי תוכניתם של הסוציאל-שוביניסטים בשאלה הלאומית?

או שהם שוללים לחלוטין את הזכות להגדרה עצמית, בהביאם נימוקים מעין אלה של פרבלום (קונוב, פרווס, האופורטוניסטים הרוסיים: סמקובסקי, ליבמן ואחרים). או שהם מודים בזכות זו מתוך צביעות וודאית, כיוון שאינם מפעילים אותה דווקא לגבי אותם הלאומים המדוכאים בידי לאומם שלהם או בידי בעל-בריתו הצבאי של לאומם (פלכנוב, היינדמן, כל הפטריוטים הפרנקופילים, וכן שיידמן ועוד ועוד). קאוטסקי נותן לכזב הסוציאל-שוביניסטי את הניסוח המהוגן ביותר, ומשום זה הוא גם המסוכן ביותר בשביל הפרולטריון. להלכה הוא *בעד* ההגדרה עצמית של הלאומים. להלכה הוא בעד זה, שמפלגת הס.-ד.

Die Selbstständigkeit der Nationen allseitig (!!) und rückhaltlos (??) achtet und fordert[2] ("Neue Zeit", II, S. 241; 21. V. 1915)

אך *למעשה* הוא מסגל את התוכנית הלאומית אל הסוציאל-שוביניזם השליט, מסרס את התכנית הזאת ומקצץ בה, אינו מגדיר במדויק את חובות הסוציאליסטים בני הלאומים המדכאים, ואף מזייף ישירות את העיקרון הדמוקרטי, באומרו כי "דרישה מופרזת" ("zu viel") היא לדרוש "עצמאות ממלכתית" ("staatliche Selbstandigkeit") בשביל כל לאום.
("Neue Zeit", 33, II, 77; 16. IV. 1915).

כלומר, די, במחילה מכם, ב"אוטונומיה לאומית"!! דווקא את השאלה העיקרית, זו שהבורגנות האימפריאליסטית אינה מרשה לגעת בה, - השאלה על *גבולות המדינה* הנבנית על דיכוי לאומים - דווקא אותה עוקף קאוטסקי בהשמיטו מן התוכנית את העיקר, כדי לעשות רצונה של אותה בורגנות. הבורגנות נכונה להבטיח "שוויון זכויות ללאומים" כאוות-נפשכם, וכל "אוטונומיה לאומית" שתרצו ובלבד שיישאר הפרולטריון בתחומי הלגליות ויציית לה, לבורגנות, "בשקט" בשאלת *הגבולות* של המדינה! קאוטסקי מנסח את התוכנית הלאומית של הס.-ד. ניסוח רפורמיסטי, ולא מהפכני.

על התוכנית הלאומית של פרבלום, או, נכון יותר לומר, על *הבטחותיו* כי "אנו נגד סיפוחים", יחתמו בשתי ידים גם ה- Parteivorstand (ההנהלה של מפלגת הס.-ד. הגרמנית), גם קאוטסקי, פלכנוב ושות', בייחוד מפני שתוכנית זו אינה חושפת את כחשם של הסוציאל-פטריוטים השליטים. על תוכנית זו יחתמו גם בורגנים-פציפיסטים. התוכנית *הכללית* היפה של פרבלום ("מלחמה מהפכנית של ההמונים נגד הקפיטליזם") משמשת לו - כמו גם לפרודוניסטים בשנות הששים - לא כדי לעבד על פיה וברוחה תוכנית לאומית בלתי-מתפשרת, מהפכנית כמוה, אלא כדי להכשיר את הקרקע בשביל הסוציאל-פטריוטים. רוב הסוציאליסטים בעולם שייכים בתקופתנו האימפריאליסטית ללאומים המדכאים לאומים אחרים והשואפים להרחיב את הדיכוי הזה. לכן "מאבקנו נגד סיפוחים" יישאר מאבק חסר תוכן, שאינו נורא כלל וכלל בשביל הסוציאל-פטריוטים, אם לא נהיה מכריזים, לאמור: אותו סוציאליסט בן אומה מדכאת, שאינו עושה גם בשעת שלום וגם בשעת חירום תעמולה לחופש ההיפרדות של הלאומים המדוכאים, אינו לא סוציאליסט ולא אינטרנציונליסט, אלא שוביניסט! אותו סוציאליסט בן לאום מדכא, שאינו עושה תעמולה זו, בלי שים לב לאיסורים של הממשלה, זאת אומרת - שאינו עושה תעמולה כזאת בעיתונות החופשית, כלומר - הבלתי-לגלית, הרי תמיכתו בשוויון-זכויות הלאומים אינה אלא צביעות בלבד!

---

[2] "תכבד ותקדם את עצמאותם של הלאומים באופן מקיף (!!) וללא סייג (??)".

על רוסיה, שלא סיימה עדיין את המהפכה הבורגנית שלה, אמר פרבלום משפט אחד ויחיד:

"Selbst das wirtschaflich sehr zurückgebliebene Rußland hat in der Haltung der polnischen, lettischen, armenischell Bourgeoisie gezeigt, dass nicht nur die militärische Bewaffnung es ist, die die Völker in diesem "Zuchthaus der Völker" zusammenhält, sondern Bedürfnisse der kapitalistischen Expansion, für die das ungeheure Territorium ein glänzender Boden der Entwicklung ist"[3]

זו אינה "נקודת-השקפה סוציאל-דמוקרטית", אלא בורגנית-ליברלית, אינה אינטרנציונליסטית, אלא שוביניסטית-רוסית. נראה, ששוביניזם רוסי זה אינו נהיר כל-צרכו לפרבלום, הנלחם באופן מצוין כל-כך בסוציאל-פטריוטים הגרמניים. כדי להפוך משפט זה של פרבלום להנחה סוציאל-דמוקרטית ולמסקנות סוציאל-דמוקרטיות, יש לשנותו ולהוסיף עליו, כגון זה:

רוסיה היא צינוק-העמים לא רק בתוקף האופי הפאודלי-הצבאי של הצאריזם, לא רק מפני שהבורגנות הרוסית תומכת בצאריזם, אלא גם מפני שהבורגנות הפולנית וכו' הקריבה את חופש הלאום, ואת הדמוקרטיזם בכלל, על מזבח האינטרסים של ההתפשטות הקפיטליסטית. הפרולטריון של רוסיה אינו יכול ללכת בראש העם למהפכה דמוקרטית עטורת-ניצחון (זוהי תעודתו הקרובה ביותר), אינו יכול להיאבק שכם אחד עם אחיו - פועלי אירופה למען מהפכה סוציאליסטית, מבלי לדרוש כבר עכשיו בשלמות ו- "rückhaltos" (ללא סייג) את חופש ההיפרדות מרוסיה של כל הלאומים המדוכאים בידי הצאריזם.

אנו דורשים זאת לא בלי זיקה אל מאבקנו המהפכני למען הסוציאליזם, כי אם מפני שמאבקנו זה יישאר מילה ריקה, אם לא נכרוך אותו יחד עם העלאה מהפכנית של כל שאלות הדמוקרטיה, ובתוכן גם השאלה הלאומית. אנו דורשים חופש ההגדרה העצמית, *כלומר* - עצמאות, *כלומר* - חופש ההיפרדות של הלאומים המדוכאים, לא מפני שאנו שוגים בחלומות על פיצול כלכלי או על האידיאל של מדינות זעירות, אלא להפך, מפני שאנו רוצים במדינות גדולות ובהתקרבות הלאומים ואף בהתמזגותם, אך על בסיס דמוקרטי אמיתי, אינטרנציונליסטי אמיתי, *שאינו בגדר האפשר* בלי חופש ההיפרדות. כשם שמרכס בשנת 1869 דרש הפרדת אירלנד לא לשם פיצול, כי אם לשם ברית חופשית של אירלנד עם אנגליה בעתיד, לא מתוך "צדק כלפי אירלנד", אלא לטובת המאבק המהפכני של הפרולטריון האנגלי, כך גם אנו רואים את וויתור הסוציאליסטים ברוסיה על הדרישה של חופש הלאומים להגדרה עצמית, במובן המבואר למעלה - כבגידה ישירה בדמוקרטיה, באינטרנציונליזם ובסוציאליזם.

נכתב בגרמנית לא לפני ה- 16 (29) באוקטובר 1915

---

[3] "אף רוסיה הנחשלת מאוד מבחינה כלכלית הראתה על פי התנהגותה של הבורגנות הפולנית, הלטבית והארמנית, שלא רק המשמר הצבאי הוא המחזיק את העמים בתוך "צינוק העמים" הזה, אלא שמחזיקים אותם גם צורכי ההתפשטות הקפיטליסטית, שהטריטוריה הענקית היא בסיס מצוין להתפתחותה".